

УДК 346:334.7

Іван Ковальов,

здобувач кафедри господарського права Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ КРЕДИТОРІВ ПРИ ПЕРЕТВОРЕННІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

У статті розглядаються особливості захисту прав та законних інтересів кредиторів при перетворенні акціонерних товариств. Пропонується уніфікувати регулювання даних правовідносин у Цивільному кодексі України та Законі України «Про акціонерні товариства» (встановити однакові строки та порядок пред'явлення кредиторами претензій), а також не застосовувати норми, що захищають права кредиторів, під час перетворення юридичних осіб і, зокрема, під час перетворення акціонерних товариств.

Ключові слова: акціонерне товариство, захист прав кредиторів, перетворення, реорганізація.

Існування будь-якої господарської організації у сучасних умовах потребує постійних змін, пов'язаних із необхідністю підвищення власної конкурентоспроможності, пристосування до нестабільного бізнес-середовища. Особливо це стосується акціонерних товариств, які є найбільш складною та найбільш масштабною формою ведення бізнесу, і внаслідок цього більше за інші організаційно-правові форми стикаються із необхідністю реформування своєї діяльності. Реорганізація і, зокрема, її різновид — перетворення, є поширеною формою проведення такого реформування. Втім сучасне регулювання цього процесу є вкрай недосконалим, що викликає істотні проблеми у товариств, які проходять означену процедуру, в тому числі це стосується й питання захисту прав кредиторів під час перетворення акціонерних товариств.

Питанням захисту прав та законних інтересів кредиторів при реорганізації суб'єктів господарювання й, зокрема, акціонерних товариств присвячено багато праць українських вчених. Серед фундаментальних досліджень можна виділити праці О. Р. Кібенко [1—5], В. М. Кравчука [6], І. М. Кучеренко [7], О. В. Щербини [8], І. В. Спасибо-Фатєєвої [9, 10]. Втім автори, розглядаючи питання про захист прав кредиторів, не виокремлюють таку форму реорганізації, як перетворення. Крім того, в роботах не аналі-

зуються останні зміни у законодавстві, що регулює реорганізацію акціонерних товариств.

Дана стаття присвячена дослідженню суспільних відносин, що виникають між кредиторами та акціонерним товариством у процедурі перетворення останнього. Метою дослідження є визначення — чи є правові засоби захисту прав кредиторів, запроваджені чинним законодавством України, адекватними, тобто такими, що зберігають баланс між інтересами самого товариства та його кредиторів.

Слід зазначити, що механізми щодо захисту кредиторів з'явилися у законодавстві України відносно нещодавно. Первісна редакція Положення про порядок реєстрації випуску акцій під час реорганізації товариств, затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.12.1998 р. № 221 [11], передбачала, що реорганізація товариств, які мають кредиторську заборгованість, має здійснюватися з дотриманням вимог переведення боргу, передбачених статтями 201, 202 Цивільного кодексу Української РСР (п. 1.6). Втім така вимога абсолютно не відповідала сутності реорганізації, адже одна із цілей реорганізації — забезпечити безперешкодне універсальне правонаступництво за зобов'язаннями без укладення нових договорів та отримання згоди кредиторів.

Пізніше замість посилання на застосування норм про переведення боргу за-

конодавець запроваджує інші форми захисту інтересів кредиторів при реорганізації. Стаття 105 Цивільного кодексу України [12] (далі — ЦКУ) закріплює обов'язок комісії з припинення юридичної особи масової інформації, в яких публікуються відомості про державну реєстрацію юридичної особи, що припиняється, повідомлення про припинення юридичної особи та про порядок і строк заявлення кредитором вимог до неї. Цей строк не може становити менше двох або більше шести місяців з дня публікації повідомлення про припинення юридичної особи. На комісію також покладається обов'язок вживати усіх можливих заходів щодо виявлення кредиторів, а також письмово повідомляти їх про припинення юридичної особи. Стаття 107 ЦКУ передбачає, що кредитор юридичної особи, що припиняється, може вимагати від неї припинення або дострокового виконання зобов'язання, крім випадків, передбачених законом. Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредитором та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт (у разі злиття, приєднання або перетворення) або розподільчий баланс (у разі поділу), які мають містити положення про правонаступництво щодо всіх зобов'язань юридичної особи, що припиняється, стосовно всіх її кредиторів та боржників, включаючи зобов'язання, які оспорується сторонами.

Сьогодні питання захисту інтересів кредиторів регулюються також Законом «Про акціонерні товариства» [13] (далі — Закон про АТ), який встановлює більш деталізований порядок взаємодії товариства, що реорганізується із кредиторами (ст. 82). Протягом 30 днів із дати прийняття загальними зборами рішення про перетворення товариство зобов'язане письмово повідомити про це кредиторів товариства і опублікувати в офіційному друкованому органі повідомлення про ухвалені рішення. Публічне товариство зобов'язане також повідомити про прийняття такого рішення кожному фондову біржу, на якій воно пройшло процедуру лістингу. Таке повідомлення підлягає опублікуванню спеціально уповноваже-

ним органом з питань державної реєстрації в спеціалізованому друкованому засобі масової інформації протягом десяти робочих днів з моменту внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру про рішення загальних зборів акціонерів щодо припинення акціонерного товариства шляхом перетворення (ч. 19 ст. 22 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [14]).

Кредитор, вимоги якого до товариства, діяльність якого припиняється, не забезпечені договорами застави чи поруки, протягом 20 днів після надіслання йому повідомлення про припинення товариства може звернутися з письмовою вимогою про здійснення на вибір товариства однієї з таких дій: забезпечення виконання зобов'язань шляхом укладення договорів застави чи поруки, дострокового припинення або виконання зобов'язань перед кредитором та відшкодування збитків, якщо інше не передбачено правомочном між товариством та кредитором. У разі якщо кредитор не звернувся у відповідний строк до товариства з письмовою вимогою, вважається, що він не вимагає від товариства вчинення додаткових дій щодо зобов'язань перед ним. Перетворення не може бути завершене до задоволення вимог, заявлених кредиторами.

Слід зазначити, що норми, встановлені Законом про АТ, дещо відрізняються від норм ЦКУ, втім, на нашу думку, підлягають застосуванню норми Закону про АТ, адже це — спеціальний закон порівняно зі статтями 195, 107 ЦКУ, які застосовуються до усіх юридичних осіб. Втім на практиці такі розбіжності можуть викликати неоднозначне застосування. Так, наприклад, відповідно до ЦКУ, кредиторам надається двомісячний строк з моменту публікації повідомлення для заявлення своїх вимог. Закон про АТ суттєво скорочує цей строк — товариство має 30 днів з моменту прийняття рішення на опублікування та розсилку повідомлення, а кредитором надається лише 20 днів після надіслання повідомлення на заявлення своїх вимог. Вважимо, що строки заявлення кредитором вимог мають бути уніфікованими шляхом скорочення строку для заявлення вимог, передбаченого ЦКУ.

ЦКУ та Закон про АТ застосовують однакові способи захисту інтересів кредиторів для усіх форм реорганізації. Але чи вірно це? Так, реорганізація, коли АТ поділяється на два окремих товариства чи два товариства зливаються в єдине, може нести суттєву загрозу для кредиторів — адже істотно може змінитися співвідношення активів та пасивів товариства (особливо якщо йдеться про ліквідні активи та дійсну заборгованість, а не таку, що є штучно сформованою). При перетворенні такі ризики майже відсутні, тому що абсолютно не змінюється майнова база товариства.

З іншого боку, можна сказати, що у випадку перетворення акціонерного товариства на іншу форму товариства створюються певні загрози для кредитора, наприклад майно може бути виведене з товариства внаслідок виходу учасника (що є неможливим в акціонерному товаристві) чи відсутності обмежень на виплату дивідендів, передбачених акціонерним законодавством. Діяльність інших товариств меншою мірою регулюється законом, тож можна вважати, що внаслідок перетворення виникають додаткові підстави для зловживань з боку

менеджменту чи мажоритарних учасників товариства тощо. Втім, на нашу думку, такі ризики не можна вважати суттєвими. Тим паче, що внаслідок перетворення, як правило, не змінюється менеджмент товариства, тоді як в інших випадках реорганізації це відбувається. А це є важливий чинник для кредиторів. Тому для спрощення процесу перетворення доцільно передбачити у Законі про АТ та ЦКУ, що у випадку перетворення юридичної особи й, зокрема, акціонерного товариства чи норми щодо захисту кредиторів не підлягають застосуванню.

На підставі проведеного аналізу пропонуємо внести такі зміни до чинного законодавства України, що регулює реорганізацію акціонерних товариств:

1) уніфікувати норми ЦКУ та Закону про АТ щодо захисту прав кредиторів (визначення однакового строку та процедури подання кредиторами претензій, їх розгляду та задоволення);

2) не застосовувати механізми захисту прав кредиторів при перетворенні (виключити відповідні норми із ЦКУ та Закону про АТ).

ПРИМІТКИ

1. Кібенко О. Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України / О. Р. Кібенко. — Х. : Страйд, 2005. — 432 с.

2. Кібенко О. Р. Новий погляд на інститут реорганізації / О. Р. Кібенко // Проблеми законності : Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. — Х. : Нац. юрид. акад. України, 2005. — Вип. 76. — С. 46—50.

3. Кібенко О. Р. Новий погляд на реорганізацію / О. Р. Кібенко // Проблеми кодифікації цивільного та господарського права : зб. наук. статей за матер. Республік. наук.-практ. конф., 18.03.2005 р., м. Київ / за заг. ред. Р. Б. Прилуцького. — К. : КиМУ, 2005. — С. 144—151.

4. Кібенко О. Р. Реорганізація АТ: «гра за новими правилами» / О. Р. Кібенко // Юридична газета. — 2004. — № 6. — С. 9, 14.

5. Кібенко О. Р. Щодо визначення поняття «реорганізація»: порівняльна характеристика права України та Європейського Союзу / О. Р. Кібенко // Проблема юридичної особи у цивільному праві України : матер. наук.-практ. конф., присв. пам'яті проф. О. А. Пушкіна, м. Харків, 21.05.2004 р. — Х. : Прометей-прес, 2004. — С. 54—58.

6. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах / В. М. Кравчук. — Л. : Край, 2009. — 462 с.

7. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права / І. М. Кучеренко. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. — 328 с.

8. Щербина О. В. Правове становище акціонерів за законодавством України / О. В. Щербина. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — 160 с.

9. Спасибо-Фатеева І. В. Проблеми реорганізації акціонерних товариств / І. В. Спасибо-Фатеева // Акціонерні товариства: акції, власність, корпоративне управління : зб. статей. — Х. : Райдер, 2002. — С. 144—152.

10. Спасибо-Фатеева И. В. Акционерные общества: корпоративные правоотношения / И. В. Спасибо-Фатеева. — Х. : Право, 1998. — 256 с.

11. Положення про порядок реєстрації випуску акцій під час реорганізації товариств : рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.12.1998 р. № 221 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 10. — Ст. 398.

12. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356.

13. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 50-5. — Ст. 384.

14. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 25. — Ст. 1172.

Ковалев Иван. Защита прав и законных интересов кредиторов при преобразовании акционерных обществ.

Рассматриваются особенности защиты прав и законных интересов кредиторов при преобразовании акционерных обществ. Предлагается унифицировать регулирование данных правоотношений в Гражданском кодексе Украины и Законе Украины «Об акционерных обществах» (установит одинаковые сроки и порядок предъявления кредиторами претензий), а также не применять нормы, защищающие права кредиторов, при преобразовании юридических лиц и, в частности, акционерных обществ.

Ключевые слова: акционерное общество, защита прав кредиторов, преобразование, реорганизация.

Kovalyov Ivan. Protection of the creditors' rights in case of the changing the type of a joint-stock company.

The matters of creditors' rights protection in case of a joint-stock companies transformation (changing the company type) are discussed. The proposals regarding the unification of the regulation of reorganization in the Civil Code of Ukraine and The Joint-Stock Companies Act 2008 and cancelling the creditors' protection clauses in case of changing company type are laid down.

Key words: joint-stock company, creditors' protection, changing the type of the company, reorganization.